

בא

תנו לאלוהים
לעבוד

אגדת השבוע תשפ"ו

אגדת השבוע | לתת לאלוהים לעבוד

הגיור בישראל היום נראה לעיתים כמו מכונת ייסורים המיועדת להתיש את הנפש יותר מאשר לקרב אותה. אלפי מבקשים, שחלקם כבר קשרו את גורלם בגורלנו, מוצאים את עצמם עומדים מול דלתות כבדות, מבטים מצומצמים וחקירות חודרניות שנועדו לבחון אם הם "באמת" ראויים.

כפי שאנחנו הולכים ללמוד זה לא היה תמיד כך. אבל איפשהו בדרך, הגיור הפך מדלת פתוחה למבחן אמון ממושך עד כדי בלתי־אפשרי. החשדנות הזו, הדרישה וההתעקשות להוכחות חוזרות ונשנות של כנות לשמירת מצוות - מהיכן זה בא?

כשמחפשים את השורשים, מגיעים לתלמוד הבבלי. שם, במסכת יבמות (מו, ב), מתגלה לנו עולם שלם של חשדנות כלפי גרים. "גר שבא להתגייר", מלמד התלמוד, "אומרים לו: מה ראית שבאת להתגייר? ומודיעים אותו מקצת מצות קלות ומקצת מצות חמורות". למה? "דאי פריש נפרוש" - שאם ירצה לפרוש, שיפרוש עכשיו, לפני שייכנס לעם ישראל. מדוע כדאי להציע לו שיפרוש? כי, מסביר רבי חלבו: "קשים גרים לישראל כספחת". ספחת - נגע בעור, משהו שמציק, שמפריע, שאם יתפשט נזקו רק ילך ויגדל.

זו לא אמירה יחידה בתלמוד הבבלי. במקום אחר (יבמות קט, ב) מזהירים את הדיינים: "רעה אחר רעה תבא למקבלי גרים". מי שמקבל גרים בקלות ראש - מזמין צרות. הגר, במבט הזה, הוא סיכון. אולי כוונותיו לא טהורות. אולי הוא יתגייר ואז יתחיל לחטוא, ויגרום לחילול השם. אולי הוא מתגייר בגלל אישה, או בגלל כסף, או בגלל פחד. אולי הוא לא באמת מבין לאן הוא נכנס.

מתוך החשש הזה צמחה מערכת שלמה של בדיקות והתחייבויות. הדרישה להתחייבות "כנה" לקיום כל המצוות. השאלות החוזרות על המניעים. הניסיון לקרוא את לב המבקש להתגייר. כי אם הגר הוא "ספחת פוטנציאלית", אז חובה להיות בטוחים לפני שפותחים לו את השער.

והשאלה המתבקשת היא: האם זו הגישה היחידה בעולם התורה? האם לתורת ארץ ישראל יש משהו אחר להגיד על הגר ועל הגיור?

בואו נצלול אל תוך מדרש שמות רבה, כדי לראות איך אמוראי ארץ ישראל הבינו את היחס הרצוי אל הגוי המבקש להתגייר.

השערים נפתחים בכל שעה

המדרש שלנו פותח בקול תלונה. אבל לא תלונה כנגד הגרים, אלא בדיוק להפך - תלונה של הגרים עצמם העומדים בשערי היהדות ורוצים להיכנס: "וְאֵל יֹאמֶר בֶּן הַנֶּכֶר הַנִּלְוֶה אֶל ה' יֹאמֶר הַבְּדִיל יְבַדְּלֵנִי ה' מֵעַל עַמּוֹ" (2) - הנביא ישעיהו מצטט את דברי אותו "בן נכר", אותו אדם שרוצה להצטרף לעם ישראל ומרגיש שהקדוש ברוך הוא מרחיק אותו, סוגר לפניו דלתות. למה? בגלל הלכות קרבן הפסח: "כָּל בֶּן נֶכֶר לֹא יֹאכַל בוֹ". יש כאן אפליה הלכתית מפורשת. הגוי לא יכול לאכול מקרבן הפסח. הוא עומד בחוץ, מביט פנימה, ורואה את עם ישראל חוגג את חג הפסח - ונאסר עליו להשתתף.

הרגע עם ישראל יצא ממצרים, חגיגת החירות הגדולה, ורבים מהגויים רוצים להצטרף לחגיגה, להצטרף לעם ישראל. אז מה עושים? האם נותנים להם להיכנס לעם ישראל? אולי הם רוצים להתגייר רק בגלל ההצלחה? אולי הרצון שלהם הוא לא כנה באמת. היש תשובות לכל השאלות האלה?

והמדרש עונה - ובאיזו עוצמה הוא עונה!

"שָׂאִין הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא פּוֹסֵל לְבָרִיָּה אֶלָּא לְכֹל הוּא מְקַבֵּל, הַשְּׁעָרִים נִפְתָּחִים בְּכֹל שְׁעָה וְכֹל מִי שֶׁהוּא מְבַקֵּשׁ לְכַנֵּס - יְכַנֵּס".

ראוי לקרוא את הציטוט הזה שוב ושוב (או לכל הפחות להניח אותו על הקיר שמול עיני הדיינים). "הַשְּׁעָרִים נִפְתָּחִים בְּכֹל שְׁעָה". לא בזמנים מיוחדים. לא אחרי תהליך ארוך של בדיקות. לא אחרי שהוכחת את עצמך. "בְּכֹל שְׁעָה". "וְכֹל"

מי שהוא מבקש לכנס יכנס - ההדגשה היא על הבקשה, על הרצון. אתה מבקש? אתה רוצה? בוא. היכנס.

המדרש מביא ראייה מאיוב: "בַּחוּץ לֹא יֵלֵין גַּר דְּלַתִי לְאַרְח אֶפְתָּח". הגר לא נשאר בחוץ. הדלת נפתחת. וזה לא מקרה - זה "כַּנְגֵד הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא סוֹבֵל בְּרִיּוֹתָיו", שמקבל את הבריות שלו בסבלנות ובסבר פנים יפות, את אלה שעומדים ומתדפקים בשער.

ורבי ברכיה, החכם הארץ־ישראלי, לא מסתפק בכך. מאותו פסוק שהתלמוד הבבלי למד שהגרים הם ספחת ("וְנִסְפְּחוּ עַל בֵּית יַעֲקֹב" - ספחת, נגע בעור, וכמו שלמדנו לעיל), רבי ברכיה לומד ההפך: "עֲתִידִים גְּרִים לְהִיּוֹת כְּהֲנִים מְשֻׁרְתִים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ" (3).

תבינו מה קורה כאן. התלמוד הבבלי רואה בפסוק איום: הגרים הם ספחת, נגע שעלול להתפשט. רבי ברכיה רואה בו הבטחה: הגרים יגיעו לשיא הקדושה - לכהונה. "וְאִין וְנִסְפְּחוּ אֶלָּא כְּהֲנֵה", הוא דורש. צאצאי הגרים יזכו לאכול מלחם הפנים וללבוש את בגדי הכהונה.

אבל רגע, מישהו יכול לשאול - והשאלה הזו בוודאי עולה בליבם של רבים - מה אם הם יערימו עלינו? מה אם מישהו יתגייר לא מתוך אמונה אמיתית אלא מתוך מניעים אחרים? מה אם כוונותיו לא טהורות? הרי זה בדיוק החשש שהוליד את כל מערכת הדיקות והחקירות!

והמדרש עונה בסיפור מפתיע: סיפור הגבעונים. הגבעונים היו עם כנעני שבא אל יהושע במרמה, העמיד פנים שבא מארץ רחוקה כדי לכרות ברית עם ישראל, ורק אחר כך התגלה שהם שכנים קרובים. רמאות מובהקת. והנה, מזכיר המדרש, שכאשר המלך שאול ביקש להורגם (בניגוד לברית שכרת איתם יהושע), הקדוש ברוך הוא עצמו עמד על זכותם של הגבעונים ודרש דין משאול - שבעה מבני שאול נהרגו כעונש על העוול שנעשה לגבעונים. וכך אומרים חכמים:

”מָה אִם לְגַבְעוֹנִים - שֶׁהָיוּ אֲמֹרָיִים וּבָאוּ מִיִּרְאָה וְעָשׂוּ מִרְמָה עִם יִשְׂרָאֵל - קִבַּלְתִּי אוֹתָם וְעָשִׂיתִי לָהֶם טוֹבָה, וְעָשִׂיתִי דִיקָי (משפט) שֶׁלָּהֶם בְּבִנִי, הַגֵּרִים שֶׁהֵם בָּאִים מֵאֲהָבָה וּמְשֻׁרְתִים לְשָׁמִי, אֵינִי מְקַבֵּלָן וּמְגַדְלָן?!” (7)

זהו קל וחומר מדהים. אם הגבעונים שהתגיררו תוך כדי מעשה מרמה, ותוך כדי אינטרס מובהק של חשש לחייהם, ועדיין זכו להגנה אלוהית, קל וחומר מי שבא מאהבה ורצון אמיתי.

אבל רגע - מה עם קבלת עול מצוות? הרי זו אבן היסוד של תהליך הגיור המודרני. המועמד להתגייר חייב להצהיר שהוא מקבל על עצמו את כל תרי"ג המצוות, לקיימן בדקדוק. זו הדרישה הבסיסית. איך אפשר בלעדיה?

המקורות הארץ-ישראליים ברורים וחד-משמעיים: יש צורך בשלושה דברים בלבד, וקבלת עול מצוות היא לא אחד מהם: ”אֶף גֵר אֵין נִכְנַס לְבְרִית אֱלֹא בְשְׁלוֹשָׁה דְבָרִים: (1) בְּמִלָּה (2) וּבְטְבִילָה (3) וּבְהִרְצָאת קַרְבָּן” (11) (והיום, כשאינן בית מקדש - מילה וטבילה בלבד). זהו. לא נדרשת הצהרה על קיום כל המצוות. לא נדרשת חקירה על המניעים. לא נדרשת התחייבות מראש לסגנון חיים מסוים.

כל מה שנדרש זה שהגר יכיר בכך שהוא נכנס לתורת ישראל ולא לתורה אחרת שהוא המציא: ”תּוֹרָה אַחַת יְהִי לְאֶזְרָח וְלִגֵּר הַגֵּר בְּתוֹכְכֶם” (12-13).

זה נשמע מסוכן, נכון? זה נשמע כאילו אנחנו פותחים שערים לכל דבר. מה יקרה אם גר יתגייר ואז לא יתנהג כמו שצריך? מה יקרה אם הוא מתגייר בשביל לחטוא? והמדרש עונה בבהירות מדהימה: זו אחריות של הקדוש ברוך הוא, לא שלנו. נסביר.

חכמים מלמדים אותנו שההבדל בין מי שיורד לגיהנום למי שלא - זו ברית המילה. הגר, שעבר מילה כחלק מתהליך ההתגיירות, נמנה עם המהולים. אבל מה קורה אם לאחר הגיור הוא לא יתנהג כראוי? אם הוא יהפוך לרשע? האם המילה תגן

עליו באופן אוטומטי?

רבי ברכיה אומר: לא. "מָה הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה? מְשַׁלַּח מַלְאָךְ וּמוֹשֵׁב עֲרֻלְתָּן וְהֵם יוֹרְדִין לְגִיְהֵנָם" (8). אם הגר חילל את בריתו, אם הוא הפך לרשע, הקדוש ברוך הוא ידאג להענישו. הוא ישלח מלאך, יחזיר את הערלה, ובכך יבטל את הסימן המגן עליו. "וְכִי־יֵינֶן שְׂגִיְהֵנָם רוּאָה לְעֲרֻלָּה תְּלִינָה בָּהֶם, פּוֹתַחַת פִּיהָ וְלוֹחֶכֶת אוֹתָם".

זה עיקרון מהפכני: הבקרה על "איכות" הגרים היא לא באחריות בית הדין. היא באחריות של הקדוש ברוך הוא. תפקידנו הוא לפתוח שערים, לא לשמור עליהם בקנאות. תפקידנו הוא לקבל, לא לחקור. הקדוש ברוך הוא ידע לטפל בגבעונים למרות שבאו במרמה, והוא יודע לטפל גם ברשעים שמחללים את בריתו.

יש כאן עיקרון שיטתי עמוק שמנחה את המקורות הארץ-ישראליים: לא לנסות לעמוד על מה שבתוך ליבו של המתגייר. זה לא שאין עיסוק כלל בכוונות ובמחשבות במקורות הארץ-ישראליים - בתחומים רבים של ההלכה, כמו בהלכות פיגול בקרבנות, הכוונה היא מכרעת. אבל על דרך הכלל, כן, תורת ארץ ישראל משאירה את הלב של האדם לא באחריותה. אשר לגיור, בוודאי שההליך הוא פשוט ומעשי. אתה רוצה להתגייר? עברת מילה וטבילה? ברוך הבא. השאר - זה בינך ובין ריבונו של עולם.

זו תפיסת עולם שונה בתכלית משל התלמוד הבבלי. לא חשדנות אלא פתיחות. לא הרתעה אלא קבלה. לא שמירה על השערים אלא פתיחתם לרווחה "בְּכָל שְׁעָה", כזכור, "וְכָל מִי שֶׁהוּא מְבַקֵּשׁ לְכַנֵּס - יְכַנֵּס".

להשאיר לאלוהים מקום לעבוד

המדרש מוסיף משהו נוסף, מפתיע אפילו יותר. כשיהושע גילה שהגבעונים רימו אותו, הוא רצה לבטל את הברית. גם דוד המלך, דורות אחר כך, לא הבין את ההתעקשות האלוהית להגן על הגבעונים. ואז, זועק המדרש: "אִם תִּרְחִיק אֶת

הַרְחֹקִים סוּפֵךְ לְרַחֵק אֶת הַקְּרוֹבִים" (9). מה זה אומר? איך זה בא לידי ביטוי?

ראשית כול יש כאן אמירה על טבע החשדנות: היא לא נשארת במקום שבו התחילה. אם תתחיל לחשוד בגרים, אם תתחיל לחקור את כוונותיהם ולבדוק את לבבם שוב ושוב, המנגנון הזה של חשדנות לא יעצר רק אצלם. הוא ימשיך הלאה. סופך לרחק גם את הקרובים - את האחים שלך.

ואכן, זה בדיוק מה שקרה. האזהרה המהדהדת של המדרש מתממשת לנגד עינינו בשבר הגדול ביותר של החברה הישראלית: המתח בין הציבור הדתי לציבור החילוני, בעיני דתיים רבים, החילונים הם יהודים סוג ב'. אבל יש כאן משהו עמוק יותר.

כאן אנחנו מגיעים לנקודה פילוסופית חשובה, אולי אפילו מרחיקת לכת. לאורך אלפי שנים, האנושות עוסקת בניסיון שיטתי להוציא את אלוהים מ"משוואת ההשפעה" בעולם. זה התחיל בפילוסופיה היוונית, עבר דרך תורת בבל שניסתה לנהל את הלב האנושי בחוקים ובהגדרות. בהקשר הזה המהפכה המדעית רק השלימה את המהלך: העולם הפיזי הוא מערכת סגורה שפועלת מעצמה. אנחנו מנהלים, אנחנו שופטים, אנחנו שומרים על הגחלת. אלוהים? הוא בחוץ.

אבל תורת ארץ ישראל קוראת לנו להחזיר את השותף השלישי למשוואה. זוהי לא קריאה לטיפשות או לחוסר אחריות, אלא קריאה לענווה: תן לו לעבוד. **הלב הוא המקום של אלוהים.** אתה, כאדם, לא רק שלא יכול לדעת מה יש בלב של השני - אתה גם לא צריך לדעת. תשאיר לאלוהים מקום לפעול בלב של האחר. אל תנסה לנהל את העולם לבדך. תסמוך עליו שהוא יודע לשמור על עם ישראל ועל הגחלת שלו לא פחות טוב ממך.

התובנה הזו מקבלת את ביטויה המזוקק ביותר בחינוך ילדים. כהורים, אנחנו חיים בפחד מתמיד. כשהילד מתבגר ויוצא מהבית, אנחנו מפחדים מהשפעת החברים, מהסכנות ברשת, מהבחירות שהוא יעשה. אנחנו מרגישים שאם הוא לא הולך

בדרכנו, נכשלנו במשימה "לנהל לו את הלב".

אבל כשאנחנו משאירים מקום ל"שותף השלישי", משהו בנפש נרגע. אני עשיתי כמיטב יכולתי כהורה, אבל בסוף - יש שם עוד מישהו. הלב של הילד שלי הוא כבר לא הטריטוריה שלי. ברגע שאני מבין שאיני אחראי ללב שלו, אני יכול להפסיק לכעוס, להפסיק להרגיש כישלון ולהפסיק לנסות לשלוט בו.

זהו השחרור הגדול שמאפשר לקרב לבבות: במקום לראות בבחירות השונות של הילד או של האח "כישלון ניהולי" שלי, אני רואה בהן מרחב שבו אלוהים עובד. אני יכול לאהוב אותו, לקבל אותו וללוות אותו - לא כשוטר של מחשבות, אלא כשותף לדרך.

החזרה לתורת ארץ ישראל היא החזרה אל הביטחון העצמי הזה. השערים נפתחים בחוץ כי אנחנו בוטחים בזה ששומר עלינו מבפנים.

לפני סיום, חשוב לנו להדגיש: הקריאה הזו אינה מתימרת להחליף במחי יד עולם הלכתי סבוך, עמוק ומלא רבדים. אנחנו מבינים שהמציאות בשטח דורשת פסיקה אחראית שמתמודדת עם מורכבויות החיים. אבל בסופו של דבר, השאלה המכרעת שצריכה להישאל היא מהי התנועה הנפשית הבסיסית שלך. האם כשאתה ניגש אל הסוגיה, אל האדם שעומד מולך, אתה פועל מתוך רצון עמוק לקרב רחוקים או מתוך דחף פנימי לרחק אותם?

בסופו של דבר, הכל מתחיל ונגמר בשאלה הזו: האם אנחנו עוסקים בבניית חומות להגנה על המבצר, או בבניית גשרים להרחבת המשפחה? ברגע שאנחנו בוחרים בדרך של קירוב, אנחנו פוסעים צעד אחד אחורה מהניסיון לשלוט בנשמות של אחרים, פותחים את השער בביטחון, ופשוט נותנים לאלוהים לעבוד.

שמות רבה | סדר וארא פרשה יט

- 1 ויאמר ה' אל משה ואהרן זאת חקת הפסח כל בן נכר לא יאכל בו (שמות יב, מג).
- 2 דבר אחר: זאת חקת הפסח כל בן נכר לא יאכל בו - זהו שכתוב: ואל יאמר בן הנכר הנלוה אל ה' לאמר הבהל יבדילני ה' מעל עמו (ישעיה נג, ג) - אָמַר אִיּוֹב: בַּחוּץ לֹא יֵלֵין גַּר דְּלִתי לְאַרְח אֶפְתָּח (איוב לא, לב) -
- פתיחת שערי הגיור (2)
- שְׁאִין הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא פּוֹסֵל לְבָרְיָה אֶלָּא לְכֹל הוּא מְקַבֵּל, הַשְּׁעָרִים נִפְתָּחִים בְּכֹל שְׁעָה וְכֹל מִי שֶׁהוּא מְבַקֵּשׁ לְכַנֵּס יְכַנֵּס, לְכֹךְ הוּא אוֹמֵר: בַּחוּץ לֹא יֵלֵין גַּר - כְּנֶגֶד: וְגַרְהוּ אֲשֶׁר בַּשְּׁעָרִיךָ (דברים לא, יב).
- דְּלִתי לְאַרְח אֶפְתָּח (איוב לא, לב) - כְּנֶגֶד הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא סוֹבֵל בְּרִיּוֹתָיו (אלה שעומדים בשעה, כמו הגרים).
- 3 אָמַר רַבִּי בְרַכְיָה: כְּנֶגֶד מִי אָמַר בַּחוּץ לֹא יֵלֵין גַּר דְּלִתי לְאַרְח אֶפְתָּח? אֶלָּא עֲתִידִים גְּרִים לְהִיּוֹת כְּהֹנִים מְשֻׁרְתִים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, שְׁנֹאֲמַר: וְנִלְוֶה הַגֵּר עֲלֵיהֶם וְנִסְפְּחוּ עַל בֵּית יַעֲקֹב (ישעיה יד, א) - וְאִין וְנִסְפְּחוּ אֶלָּא כְּהֹנָה, שְׁנֹאֲמַר: סִפְחֵנִי נָא אֶל אַחַת הַכְּהֹנֹת (שמואל א ב, לו) - שְׁעֵתֵינִן לְהִיּוֹת אוֹכְלִין מִלֶּחֶם הַפָּנִים, לְפִי שְׁבִנוֹתֵיהֶן נִשְׁאוֹת לְכְהֹנָה.
- גרים יהיו כוהנים (4-3)

2 דָּבָר אַחֵר וְכו' - המדרש פותח בתלונת בן הנכר שטוען שהקדוש ברוך הוא מפלה אותו ומבדילו מעם ישראל (כך מוכח מהלכות קרבן פסח שאסור לנכרי לאכול ממנו), וחכמים עונים על כך בדרשה על פסוקי איוב המלמדים שלהיפך, הקדוש ברוך הוא פותח את שעריו לכל מי שרוצה להיכנס ומקבל את כל הגרים. לְכֹךְ הוּא אוֹמֵר בַּחוּץ לֹא יֵלֵין גַּר וְכו' - המדרש מתאר את הגר כאורח שעומד ומתדפק בשער, והקדוש ברוך הוא פותח את הדלת לגר שמתדפק בשער, מכיוון שהוא "סוֹבֵל בְּרִיּוֹתָיו", כלומר, מקבל אותם בסבלנות ובסבר פנים יפות.

3 אָמַר רַבִּי בְרַכְיָה וְכו' - המדרש מתאר שלא רק שהגרים נכנסים לקהל ישראל, אלא שצאצאיהם יכולים להגיע לדרגה הגבוהה ביותר ולאכול מלחם הפנים (ראו משנה קידושין ד, ו-ז), וזו משמעות "בַּחוּץ לֹא יֵלֵין גַּר". וְנִלְוֶה הַגֵּר עֲלֵיהֶם וְנִסְפְּחוּ עַל בֵּית יַעֲקֹב וְכו' - בן הנכר התלונן שלמרות שכבר נלווה אל ה', הקדוש ברוך הוא יוסיף להפלותו ולהבדילו מעם ישראל, והמדרש מלמד שלהיפך, שהליווי שלו אל ה' הוא כה שלם עד שהוא מגיע לדרגת הכהונה עצמה: "וְנִלְוֶה הַגֵּר עֲלֵיהֶם וְנִסְפְּחוּ עַל בֵּית יַעֲקֹב" (אשר הנחלים). אלא שבירושלמי (קידושין ד, א; שם, ו-ז) מתואר כיצד היו כוהנים שהחמירו על עצמם שלא לשאת אישה שאימה גיורת, וכך בפועל השתלבות הגרים, במיוחד בנישואין עם כוהנים, לא עברה באופן חלק (ראו גם משנה ביכורים א, ה; קידושין ד, א ושם ו-ז; ספרא, משנה, שם). ולא ניתן שלא להשוות דרשה זו, לדרשת רבי חלבו בתלמוד הבבלי (יבמות מז, ב) שביקש להקשות על קבלת הגרים בדיוק מהפסוק הזה: "אמר מר: גר שבא להתגייר, אומרים לו: מה ראת שבת להתגייר? ומודיעים אותו מקצת מצות קלות ומקצת מצות חמורות. מאי טעמא (מדוע מודיעים אותו מקצת מצות קלות וחמורות)? דאי פריש נפרוש (שאם בעקבות כך יפרוש מהגור - שיפרוש), דאמר רבי חלבו: קשים גרים לישראל כספחת, דכתיב: ונלווה הגר עליהם ונספחו על בית יעקב."

4 וכן שאל עקילס הגר את רבותינו: אמר להם (עקילס): מה שכתוב: **ואהב גר לתת לו לחם ושמלה** (דברים י, יח) - הרי כל הבטחות שהבטיח את הגר שהוא נותן לו לחם ושמלה?!

אמר לו: יעקב, ששמו ישראל, כך שאל מלפני הקדוש ברוך הוא: ונתן לי לחם לאכל ובגד ללבש (בראשית כח, כ), ואתה שבאת אצלנו לא דיך שאתה כמותנו?! אלא דיך שתהא כיעקב בכורו של הקדוש ברוך הוא.

וסוף דבר לא תעלה על דעתך שיעקב לחם ושמלה שאל, אלא אמר יעקב: הבטיחני הקדוש ברוך הוא שהוא עמדי ועמיד ממני את העולם, אימתי יודע אני שהוא עמדי ושמרני (שם)? כשיעמיד ממני בנים כהנים אוכלים מלחם הפנים ולובשים בגדי כהנה, שנאמר: ונתן לי לחם לאכל (שם) - זה לחם הפנים, ובגד ללבש (שם) - אלו בגדי כהנה, שנאמר: והלבשת את אהרן את בגדי הכהן (שמות כ, ג).

וכן פאן (אצל הגר): **ואהב גר לתת לו לחם ושמלה** (דברים י, ח) - כלומר שמעמיד בנים מן הגר, שאוכלים לחם הפנים ולובשים בגדי כהנה, הוי (על זה נאמר): **בחוץ לא ילין גר** (ויוב לא, לב).

5 אמר הקדוש ברוך הוא: **אחר כל הכבוד הזה שאני עתיד לעשות לבעלי תשובה אתם קורים תגור** (אתם רואים עצמכם נפגעים ומתאוננים על יחסו של ה' לגר), הוי (על זה נאמר): **ואל יאמר בן הנכר הנלנה אל ה' לאמר הבדל יבדילני ה' מעל עמו** (ישעיהו נו, ג).

4 **וכן שאל עקילס הגר את רבותינו וכו'** - המדרש מביא מעשה בעקילס הגר (גר צדק מהמאה השנייה לספירה שכתב תרגום יווני לתנ"ך, ובעולם המחקר נחלקו אם לזהות אותו כ'אונקלוס' או לא, ר"ח, תרגום, עמ' 8-11) ששואל על הפסוק שמבטיח לגר רק "לחם ושמלה", ומה הערך של הבטחה כזו עבור איש עשיר כמוהו? והרבנים עונים לו בשתי תשובות: התשובה הראשונה מסבירה שאכן אלו דברים בסיסיים, אך אם יעקב אבינו הסתפק בזה, ככל הנראה זוהי הבטחה מספיקה לכל אדם מישראל באשר הוא כולל הגר השווה במעמדו לכל אדם אחר מישראל, ועל כן די לו לעקילס להיות כיעקב. אך המדרש ממשיך ומעמיק: בעצם גם יעקב לא ביקש ממש לחם ושמלה פשוטים, אלא "לחם" פירושו לחם הפנים "ובגד" פירושו בגדי כהונה, כלומר יעקב ביקש שיקומו ממנו כוהנים שיאכלו מלחם הפנים וילבשו בגדי כהונה. וכך גם אצל הגר: "לחם ושמלה" פירושו שהקדוש ברוך הוא מעמיד מן הגר בנים (דרך בנותיו שנישאות לכהנים (ראו לעיל 3)) שאוכלים לחם הפנים ולובשים בגדי כהונה, והיינו שהגר מגיע לדרגה הגבוהה ביותר, וזו משמעות "בחוץ לא ילין גר" - שהגר לא נשאר מחוץ לקודש אלא נכנס עד למחנה הכהונה עצמה.

5 **אמר הקדוש ברוך הוא וכו'** - לאחר כל מה שלמדנו בסעיפים הקודמים (2-4) על פתיחת השערים לגרים בכל שעה ועל ההבטחה לצאצאי הגרים שיאכלו מלחם הפנים וילבשו בגדי כהונה, ושכך גם ענו לעקילס הגר, ברור שאין עוד מה לטעון כלפי הקדוש ברוך הוא, ולכן המדרש חוזר אל הפסוק שפתח בו (2): "ואל יאמר בן הנכר... - כלומר, אחרי כל הכבוד הזה שהקדוש ברוך הוא עתיד לעשות לבעלי תשובה (לגרים), אין מקום שבו הנכר יתלונן ויטען שהקדוש ברוך הוא מבדיל אותו מעם ישראל (ממ"א, מדרש).

- 6 דָּבַר אַחַר: וְאֵל יֹאמֶר בֶּן הַנֶּכֶד הַנִּלְוָה אֶל ה' לֵאמֹר הַבְּדִיל יַבְדִּילֵנִי ה' מֵעַל עַמּוֹ (ישעיה נז, ג), וְהוּ
שִׁפְתוֹב: רְנִי וְשִׁמְחִי בַת צִיּוֹן (זכריה ב, יד), וְכַתוּב: וְנִלְווּ גוֹיִם רַבִּים אֶל ה' וְהָיוּ לִי לְעָם וְשִׁכְנֵתִי בְּתוֹכָם
(שם, טו) - אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: וּמָה לַגֵּרִים אֲנִי אוֹמֵר בָּן, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה לְצִיּוֹן וּלְיִשְׂרָאֵל.
- 7 וְאֵל יֹאמֶר בֶּן הַנֶּכֶד - אָמַר לָהֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לַגֵּרִים: אַתֶּם מְתִירָאִים לְפִי שִׁפְסַלְתִּי אֶתְכֶם
וְאֶמְרֵתִי בַּפֶּסֶח: כָּל בֶּן נֶכֶד לֹא יֵאכַל בּוֹ?

לָמָּה לֹא תִשְׁאַלּוּ לַגְּבֻעוֹנִים מִה טוֹבָה עֲשִׂיתִי לָהֶם - בְּנֵי אָדָם שֶׁעִשׂוּ בְעֶרְמָה וְעִשׂוּ מִירָאָה
וּבָאוּ לָהֶן אֶצֶל בְּנֵי וְנִשְׁבְּעוּ לָהֶן - מָה עֲשִׂיתִי לְשִׂאֹל וּלְבִיתוֹ עַל שֶׁבִקֵּשׁ לְהִרְגֵם, שֶׁהִרְגוּ הֵם
שֶׁבְעָה מִבְּנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּחַח הַמֶּלֶךְ אֶת שְׁנֵי בְנֵי רַצְפָּה בַת אִיָּה אֲשֶׁר יָלְדָה לְשִׂאֹל אֶת אֲרַמְזֵי
וְאֶת מִפְבְּשֵׁת וְאֶת חַמְשֵׁת בְּנֵי מִיכַל בַת שִׂאֹל אֲשֶׁר יָלְדָה לְעֵדְרִיאֵל בֶּן בְּרוּזִי הַמְּחֹלְתִי וַיִּתְּנֵם
בְּיַד הַגְּבֻעִים וַיִּקְיַעֵם בְּהָר לְפָנָיו ה' וַיִּפְּלוּ שֶׁבְעַתֶּם יַחַד וְהַמָּה הַמְּתוּ בַיּוֹם קִצְרוֹ בְּרֵאשִׁימִים בַּתְּחִלַּת
קִצְרוֹ שְׁעָרִים (שמואל ב כא, ח-ט).

אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: מָה אִם לַגְּבֻעִים - שֶׁהָיוּ אֲמֹרִיִּים וּבָאוּ מִירָאָה וְעִשׂוּ מִרְמָה עִם
יִשְׂרָאֵל - קִבְּלֵתִי אוֹתָם וְעֲשִׂיתִי לָהֶם טוֹבָה, וְעֲשִׂיתִי דִיקָי (מַשְׁפָּט) שֶׁלָּהֶם בְּבָנָי, הַגֵּרִים שֶׁהֵם בְּאִים
מֵאֲהָבָה וּמְשֻׁרְתִים לְשִׁמְי, אֵינִי מִקְבְּלֵן וּמְגַדְּלֵן?! לְפִיכָּה: וְאֵל יֹאמֶר בֶּן הַנֶּכֶד הַנִּלְוָה אֶל ה' (ישעיה
ג, נ) לְשִׁרְתוֹ (שם, ו) - אֵלֹהֵי הַגֵּרִים שֶׁמְהוּלִים הֵם, אֲבָל הָעוֹבְדֵי כּוֹכְבִים עָרְלֵי לֵב הֵם, שֶׁכָּה הַקְּדוֹשׁ
בְּרוּךְ הוּא פּוֹסֵל אֶת עָרְלֵי לֵב וּמוֹרִידֵם לַגֵּיהֶנֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: בֶּן אָדָם נָהָה עַל הַמּוֹן מִצְרִים וְהוֹרְדָהוּ
(יחזקאל לב, יח), וְכֵן יִשְׁעִיָה אוֹמֵר: לָכֵן הִרְחִיבָה שִׂאֹל נַפְשָׁה וּפְעָרָה פִּיהָ לְבָלֵי חֶק (ישעיה ה, יד) - לְעוֹבְד
כּוֹכְבִים שֶׁמְבַזָּה חֶק מִיָּלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעֲמִידָהּ לְעַקֵּב לְחַק לְיִשְׂרָאֵל בְּרִית עוֹלָם (תהילים קה, י) - שִׂאֵן
יִשְׂרָאֵל מְהוּלִים יוֹרְדִין לַגֵּיהֶנֶם.

6 דָּבַר אַחַר וְאֵל יֹאמֶר בֶּן הַנֶּכֶד וְכו' - הַמְדַרְשׁ מְבִיא פְסוּקִים מְזַכְרֵיהֶם הַמְדַבְּרִים עַל שִׁמְחַת בַּת
צִיּוֹן: "רְנִי וְשִׁמְחִי בַת צִיּוֹן" וְכֵן "וְשִׁכְנֵתִי בְּתוֹכָם", וּבִאֲמַצֵּם מוֹפִיעַ הַתְלוּת הַגֵּרִים "וְנִלְווּ גוֹיִם
רַבִּים אֶל ה' וְהָיוּ לִי לְעָם", לְמַה לְהַזְכִּיר אֶת הַגֵּרִים בִּאֲמַצֵּעַ הַהִבְטָחָה לְבַת צִיּוֹן? אֵין זֹאת אֵלָּא שִׁישׁ
כֵּאֵן קַל וְחוֹמֵר: אִם לַגֵּרִים אֲנִי מְבַטֵּיחַ עֵתִיד טוֹב כֵּל כַּךְ, קַל וְחוֹמֵר לְצִיּוֹן וּלְיִשְׂרָאֵל.

7 וְאֵל יֹאמֶר בֶּן הַנֶּכֶד וְכו' - הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְפִיג אֶת חֲשֵׁשׁ שֶׁל הַגֵּרִים מִפְּנֵי הַפְּסוּל הַהִלְכָתִי
שֶׁל קֶרֶב הַפֶּסֶח עַל יַדִּי לִימוּד שֶׁל 'קַל וְחוֹמֵר' מֵהַגְּבֻעוֹנִים הַמְלַמֵּד כִּי הַמְצַטְרֵפִים לְבְרִית מֵתוֹךְ
אֲהָבָה זֹכִים לְהַגְנָה וּלְמַעֲמַד עַלִּיוֹן. הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְזַכֵּר כִּי אִם הַגְּבֻעוֹנִים, שֶׁהַתְגִּירוּ בְּמִרְמָה
וּמֵתוֹךְ חֲשֵׁשׁ לְחִייהֶם, זָכוּ לְצַדֵּק אֱלוֹהֵי וּלְנִקְמָה בְּבֵית שִׂאֹל שֶׁבִיקֵשׁ לְהוֹרֵג, הָרִי שֶׁהַגֵּרִים הַבָּאִים
מֵאֲהָבָה וּמְשֻׁרְתִים לְשִׁמּוֹ וְדָאֵי יִתְקַבְּלוּ וַיִּגְדְּלוּ. אֱלֹהֵי הַגֵּרִים שֶׁמְהוּלִים הֵם וְכו' - הַמְדַרְשׁ מְבַחֵן בֵּין
הַגֵּר הַמְהוּל שְׂזוּכָה לְעוֹלָם הַבָּא לְבֵין עוֹבְדֵי הַכּוֹכְבִים 'עֶרְלֵי הַלֵּב' שְׂדִינוּ בְּגִייהֶם וְקוֹבַע כִּי בְרִית
הַמִּילָה הִיא הַמְבַחֶנָה בִּינֵיהֶם. הַדְרָשָׁה מְדַגִּישָׁה כִּי הַמִּילִים "לְבָלֵי חֶק" בִּישְׁעִיהֶם מְתִיחֶסוֹת לְמִי
שֶׁמְבַזָּה אֶת חוֹק הַמִּילָה, בְּעוֹד שֶׁהַגֵּרִים הַמִּילִים אֶת עַצְמָם אֲשֶׁר מְקִימִים "וּמְחִזְקִים בְּבְרִיתִי"
(ישעיה נז, ו) יִזְכּוּ: "וְהִבְיֵאוּתִים אֶל הַר קְדֹשִׁי וְשִׁמְחֵתִים בְּבֵית תְּפִלָּתִי עוֹלְתֵיהֶם וְזִבְחֵיהֶם לְרַצּוֹן עַל
מְזַבְּחִי כִּי בֵיתִי בֵּית תְּפִלָּה יִקְרָא לְכָל הָעַמִּים" (שם, ז).

8 אָמַר רַבִּי בְרַכְיָה: פְּדֵי שְׂלָא יְהִי הַמִּינִים וְרַשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל אֹמְרִים: 'הוֹאִיל וְאַנּוּ מְהוּלִין אֵין אָנּוּ יוֹרְדִין לַגִּיהֶנֶם, מָה הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה?
 מְשַׁלַּח מְלָאךְ וּמוֹשֵׁף עֲרַלְתָּן וְהֵם יוֹרְדִין לַגִּיהֶנֶם, שְׁנַאֲמַר: שְׁלַח יָדֶיךָ בְּשַׁלְמוֹי חֲלַל בְּרִיתוֹ (תהלים נה, כא) - וְכִינּוּן שְׁגִיחֶנָם רוּאָה לְעֲרָלָה תְלוּיָה בְהֶם, פּוֹתַחַת פִּיהָ וְלוֹחֶקֶת אוֹתָם, הָיִי (על זה נאמר): וְפַעֲרָה פִּיהָ לְבָלִי חֶק (ישעיה ה, יד).

הרחבה - במדבר רבה | סדר נשא פרשה ח

9 אֵת מוֹצֵא הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא תוֹבֵעַ מִשְׁפָּטָן שֶׁל גְּבֻעוֹנִים מִן שְׂאוּל וְזוֹכֵר פְּעֻלָּתוֹ שֶׁל שְׂאוּל לְשַׁלֵּם לוֹ שְׂכָר טוֹב.
 בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמַר דָּוִד: וְכִי בְשִׁבִיל הַגֵּרִים הִלְלוּ עֲשֵׂה הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְעַמּוֹ פֶּן? אָמַר לוֹ הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא: אִם תִּרְחִיק אֶת הַרְחוּקִים סוֹפֵף לְרַחֵק אֶת הַקְּרוֹבִים.
 יָצָא וּלְמַד מִיהוֹשֻׁעַ רַבָּה שֶׁבְשָׁעָה שְׁאָמְרוּ הַגְּבֻעוֹנִים: עֲלֵה אֵלֵינוּ מִתְרָה וְהוֹשִׁיעָה לָנוּ וְעֲזָרְנוּ כִּי נִקְבְּצוּ אֵלֵינוּ כָּל מַלְכֵי הָאֱמּוּרַי יִשְׁבִּי הָהָר (יהושע י, 1) - בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמַר: הוֹשִׁיעַ: וְכִי בְשִׁבִיל הַגֵּרִים הִלְלוּ אָנּוּ מְטָרִיחִים עַל הַצְּבוּר? אָמַר לוֹ הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא: יְהוֹשֻׁעַ! אִם תִּרְחִיק אֶת הַרְחוּקִים סוֹפֵף לְרַחֵק אֶת הַקְּרוֹבִים.
 יָצָא וּלְמַד מִהֵיכָן הוּא מְטָעָף לֹא מִן הַגֵּרִים? שְׁנַאֲמַר: וַיֻּלַּד לְיוֹסֵף בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר יָלְדָה לוֹ אִסְנַת בַּת פּוֹטִי פְרַע פְּהֵן אִן אֵת מִנְשָׁה וְאֵת אֶפְרַיִם (בראשית מו, ט), וְכַתוּב: לְמַטֵּה אֶפְרַיִם הוֹשִׁיעַ בֶּן נֹון (במדבר יג, ח).

8 אָמַר רַבִּי בְרַכְיָה וְכו' - הַמְדַרְשׁ חוֹתֵם בַּקְּבִיעָה שְׁבִרִית הַמִּילָה אֵינָה מַעֲנִיקָה חֲסִינּוֹת אוֹטוֹמַטִית לְרַשְׁעִים וְלַמִּינִים וְהַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא יֹדָאג לְהַסִּיר מֵהֶם אֶת אוֹת הַבְּרִית כְּדֵי שִׁידוּנוּ בְּגִיחֵינּוּם כְּכֹל אָדָם עֵרֵל אַחַר. נֹרָאָה שְׂרַבִּי בְרַכְיָה מְסִיִּים אֶת הַמְדַרְשׁ בְּאִמְרָה מְרַגִּיעָה: הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לּוֹקַח אַחֲרִיּוֹת עַל הַמִּינִים וְעַל רַשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל וְדוֹאג שִׁיזוּכוּ בַעֲוֹנֵשׁ לְמִירוֹת שֶׁהֵם מְהוּלִים, וְלַכֵּן עִם יִשְׂרָאֵל לֹא צָרִיךְ לְדוֹאג: הַגֵּרִים לֹא יִזְכּוּ לְעוֹלָם הַבָּא אִם יִתְנַהֲגוּ כְּמִינִים אוֹ כְּרַשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל.
 הַמִּינִים - כּוֹונַת חַכְמִים בְּהַשְׁתַּמֵּשׁ בְּמוֹנַח 'מִינִים' אוֹ 'מִינוֹת' הֵיא לְאַנְשִׁים אוֹ כְּתוֹת שַׁחֲלֻקוֹ עַל חַכְמִים, כְּגוֹן הַצְּדוּקִים אוֹ הַבֵּיִיתוֹסִים (לְדוּגְמָה מְשׁוּנָה בְּרוֹכּוֹת ט, ה), וְכֵן לְכַתּוֹת שֶׁפָּרְשׁוּ מֵעַם יִשְׂרָאֵל, כְּגוֹן כּוֹפְרִים בִּיסוּדוֹת אֲמוֹנָה שׁוֹנִים שְׁטוּעֵנִים לְשֵׁתֵי רַשׁוּיוֹת בְּשִׁמְיִים (לְדוּגְמָה מְכִילֵת דְרַבִּי יִשְׁמַעְאֵל יִתְרוֹ בְּחֻדַּשׁ ה) אוֹ הַיְהוּדִים הַנּוֹצְרִים (לְדוּגְמָה תוֹסַפְתָּא חוּלִין ב, כ-כד), וְרַשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל - אֵלוֹ הֵם אֲנָשִׁים הַעוֹבְרִים עַבְרִיּוֹת בְּכוֹוֹנָה מִתּוֹךְ רַשְׁעוֹת, אֵךְ בְּנִיגוּד לְמִינִים הֵם לֹא כִפְרוּ לְחֻלוֹטִין וְלֹא יִצְאוּ לְגַמְרֵי מְכַלָּל עִם יִשְׂרָאֵל (רֹאוּ תוֹסַפְתָּא סְנֵהֲדִין יג, א-ה, ש'הַמִּינִים' יוֹרְדִים לְגִיחֵינּוּם לְנַצַּח, וְאִילוּ 'רַשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל' עוֹלִים מְהַגִּיחֵינּוּם לְאַחַר 12 חוֹדֵשׁ).

הרחבה - מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי | פרשת בא

- 10 וכי יגור אתה גר ועשה פסח לה' המזל לו כל זכר ואז יקרב לעשותו והיה פאזרח הארץ וכל ערל לא יאכל בו (בראשית יב, מח).
- 11 והיה פאזרח הארץ - מה אזרח אין נכנס לברית אלא בשלושה דברים: (1) במלה (2) ובטבילה (3) ובהרצאת קרבן, אף גר אין נכנס לברית אלא בשלושה דברים: (1) במלה (2) ובטבילה (3) ובהרצאת קרבן...
- 12 תורה אחת יהיה לאזרח ולגר הגר בתוככם (שמות יב, מט).
- 13 מה אזרח שקבל עליו כל דברי תורה אף הגר שקבל עליו כל דברי תורה. מיפאן אמרו: גר שקבל עליו כל דברי תורה חוץ מדבר אחד - אין מקבלין אותו. רבי יוסי ברבי יהודה אומר: אפלו דבר אחד מדקדוקי סופרים.

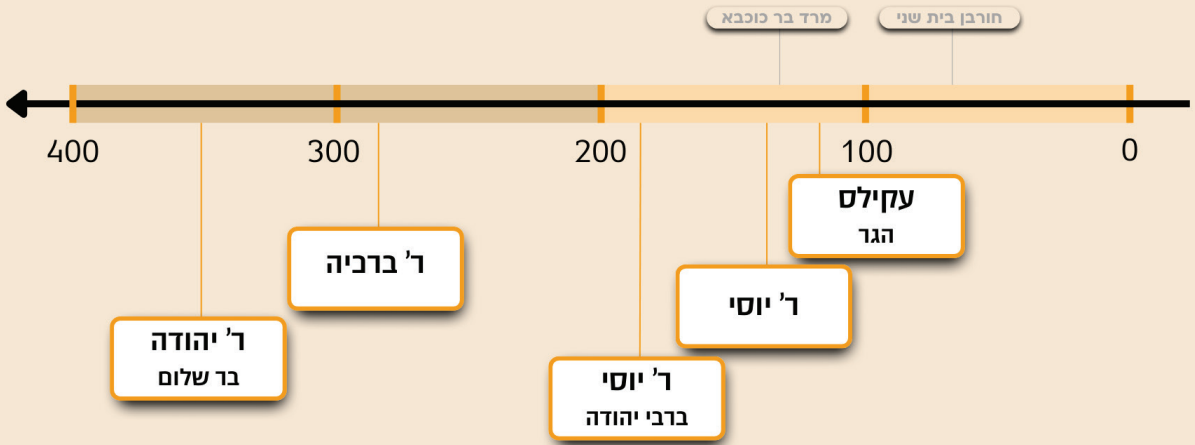
הרחבה - מדרש תנחומא | פרשת ויקרא

- 14 אמר רבי יוסי: גר שקבל עליו דברי תורה חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו, ולא עוד אלא אפלו דקדוק אחד מדקדוקי תורה או מדקדוקי סופרים.
- 15 אמר רבי יהודה בר שלום: אתה מוצא ארבעים ושמונה פעמים בתורה הזוהר התורה על הגרים, וכנגדן הזוהר על עבודה זרה, אמר הקדוש ברוך הוא: דיז שהוא מניח עבודה זרה שלו ויבא אצלה, לפיכך אני מזהירך עליו שאני אוהבו, שנאמר: ואהב גר לתת לו לחם ושמלה (דברים י, ח).

ציר הזמן של אגדת השבוע לפדשת בא

תקופת אמוראי ארץ ישראל

תקופת התנאים

שולחן שבת - שאלות ונקודות למחשבה ולדיון

1. השערים הפתוחים בכל שעה - המדרש מציג גישה של פתיחות כמעט מוחלטת כלפי גרים, בניגוד לתלמוד הבבלי שמדגיש את הצורך בבדיקה וחקירה. באילו תחומים בחיינו אנחנו פועלים מתוך חשדנות ובדיקה, ובאילו תחומים אנחנו פועלים מתוך פתיחות ואמון? מה המחיר של כל אחת מהגישות? האם יש מצבים שבהם הפתיחות של המדרש היא נכונה יותר מהזהירות של הבבלי? (סעיפים 2-3)
2. אינטרסים פסולים - המדרש מדגיש שהקדוש ברוך הוא קיבל את הגבעונים למרות שבאו בערמה ומתוך יראה, ולא מאהבה טהורה. בחיי היומיום, אנחנו נוטים לחקור במוטיבציה של האחר: "האם הוא עוזר לי כי הוא באמת רוצה, או שיש לו אינטרס?". מדוע עדיף לקבל אדם על פי מעשיו הטובים גם אם המניע שלו אינו שלם? (סעיף 7)
3. "אם תרחיק את הרחוקים סופך לרחק את הקרובים" - המדרש מזהיר שמנגנון החשדנות אינו נעצר במקום שבו התחיל, אלא מתפשט פנימה. האם אתם מזהים תופעה כזו בחיים שלכם או בסביבה שלכם? באילו נושאים התחלנו "לבדוק" ו"לחקור" את האחר, ובסוף מצאנו את עצמנו מרחיקים גם את הקרובים? איך אפשר לעצור את המנגנון הזה לפני שהוא מתפשט? (סעיף 9)

רשימת מקורות

ממ"א, מדרש - משה אריה מירקין, 'מדרש רבה - מפורש פירוש מדעי חדש בצירוף "עין הדרש" - מראה מקומות לכל מאמרי המדרש', יבנה, תשכ"ח.

ספראי, משנה - 'משנת ארץ ישראל עם פירוש ספראי', הקיבוץ המאוחד, מכללת ליפשיץ, אוניברסיטת בר אילן, מכללת הרצוג, משנת ארץ ישראל, 2008-2022.

ר"ה, תרגום - חיים רבין, 'תרגומי המקרא - פרקי מבוא', מוסד ביאליק, ירושלים, 1984.

תורת ארץ ישראל

"כִּךְ דְּבָרֵי תוֹרָה פְּלֵא אַחַת וַיֵּשׁ בָּהּ:"

מִקְרָא וּמִשְׁנָה תַּלְמוּד הֶלְכוֹת וְהַגְדוֹת

לימוד ויצירה מתקדמים		תוכנית הלימודים הבסיסית		
מדרש רבה	מכילתות	תלמוד ירושלמי	משנה	24 ספרי המקרא
פסיקות	ספרא		תוספתא	
מדרש שמואל, תהילים, משלי	ספרי			
מדרש תנחומא				
סדר עולם רבה				

מקורות מעורבים

הלכות: מסכתות קטנות (סופרים, שמחות, וכו'), אבות דרבי נתן

אגדות: ילקוט שמעוני, מדרש הגדול, ילקוט המכירי

אגדות שלא על המקרא: פרקי דרבי אליעזר (חלק), פרק שירה, תנא דבי אליהו

